

Studeren met steun reeks

- Openheid over je psychiatrische achtergrond -

**Vertel ik het wel of
Vertel ik het niet**

Lies Korevaar

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Ineke	6
Martin	6
Inleiding	6
Openheid geven over je psychiatrische achtergrond	7
1. Of je het wilt vertellen	7
2. Wat je wilt vertellen	8
3. Wie je het wilt vertellen	9
4. Wanneer je het wilt vertellen	9
5. Hoe je het wilt vertellen	11
Vertrouwelijkheid	12
Discriminatie	12
Openheid over je psychiatrische achtergrond, werkblad 1	13
Openheid over je psychiatrische achtergrond, werkblad 2	14
Openheid over je psychiatrische achtergrond, werkblad 3	15
Openheid over je psychiatrische achtergrond, werkblad 4	16
Openheid over je psychiatrische achtergrond, werkblad 5	17
Openheid over je psychiatrische achtergrond, checklist	18
Aantekeningen	19
Aantekeningen	20
Bronnen	21
Verdere informatie	21
Publicaties project "Studeren met steun"	22
Colofon	23

Voorwoord

Deze brochure is geschreven voor studenten met een psychiatrische achtergrond die een opleiding (gaan) volgen. De informatie in deze brochure is gebaseerd op de ervaringen van studenten en direct betrokken medewerkers uit het onderwijs en de geestelijke gezondheidszorg. De brochure is ook bedoeld voor studentenbegeleiders en relevante anderen die betrokken zijn bij studenten met een psychiatrische achtergrond.

Om met succes een opleiding te volgen kan het voor mensen met een psychiatrische achtergrond belangrijk zijn een aantal specifieke vaardigheden te hebben. Eén van die vaardigheden is: "Openheid geven over je psychiatrische achtergrond".

Studeren met steunreeks

Ineke

Ineke is 23 jaar en 1e jaars studente HBO-economie. Op haar 19e is Ineke ernstig depressief geworden. Ze heeft een suïcidepoging gedaan en is enige tijd opgenomen in een psychiatrisch ziekenhuis. De afgelopen twee jaar is ze in dagbehandeling geweest bij hetzelfde ziekenhuis. Het gaat het laatste jaar erg goed met haar en ze heeft haar studie HBO-economie (overigens aan een andere hogeschool) weer opgepakt. In een kennismakingsbijeenkomst met andere studenten vraagt één van haar medestudenten: "Goh, wat heb jij hiervoor gedaan?". Ineke schrikt van de vraag en weet niet wat ze moet zeggen.

Martin

Martin is 22 jaar en staat op het punt te beginnen aan zijn stage in het 3e jaar van zijn studie Bedrijfskunde aan de universiteit. Hij heeft een sollicitatiegesprek met een medewerker van personeelszaken van het bedrijf waar hij stage wil gaan lopen. De personeelsmedewerker vraagt Martin waarom er in zijn C.V. een jaar "open" staat. Martin vertelt hem dat hij drie jaar geleden een jaar in behandeling is geweest in verband met een psychose. Het gesprek wordt daarna snel afgerond. Martin heeft nooit meer iets van het bedrijf vernomen.

Inleiding

De voorbeelden van Ineke en Martin staan model voor een veelvoorkomend dilemma waar je als student met een psychiatrische achtergrond mee te maken hebt: de beslissing of je wel of niet openheid geven over je psychiatrische achtergrond. Openheid kent voordelen, maar veel mensen zijn bang dat ze door misverstanden en vooroordelen die er over psychiatrische patiënten bestaan kwetsbaar worden, gediscrimineerd zullen worden of niet goed begrepen worden. De beslissing om openheid te geven over je achtergrond is een persoonlijke beslissing en je moet je eigen situatie en omstandigheden daarbij goed in ogenschouw nemen.

Sommige aspecten die je daarbij kunt laten meewegen, zijn:

- Heb ik baat bij openheid?
- Wie vertel ik het en waarom?
- Hoe staan docenten tegenover studenten met een psychiatrische achtergrond?
- Word ik beter ondersteund als ik openheid geef?
- Wat zijn de nadelen van openheid?
- Word ik de hele tijd gestigmatiseerd als "psychisch ziek"?
- Wat, als mensen er achter komen?
- Wat zullen ze van me denken?

Deze, en meerdere vragen kunnen bij je opkomen. In deze brochure worden de verschillende aspecten van openheid op een rijtje gezet. De informatie in deze brochure is bedoeld voor de studenten met een psychiatrische achtergrond zelf en voor iedereen die beroepsmatig met hen te maken heeft.

Openheid geven over je psychiatrische achtergrond

“Openheid geven over je psychiatrische achtergrond” betekent dat je andere mensen vertelt over je psychiatrische achtergrond in het heden en/of verleden.

Voor het geven van openheid kan je de volgende vijf stappen gebruiken:

Bepaal:

- 1 Of je het wilt vertellen
- 2 Wat je wilt vertellen
- 3 Wie je het wilt vertellen
- 4 Wanneer je het wilt vertellen
- 5 Hoe je het wilt vertellen

1. Of je het wilt vertellen

Beslissen of je wel of niet openheid geeft over je psychiatrische achtergrond is niet gemakkelijk. De keuze is voor iedereen verschillend omdat iedereen andere ervaringen heeft en andere behoeften. Openheid geven is een persoonlijke beslissing - je bent zelf de enige die dat kan doen. Geef niet toe aan druk van anderen omdat zij het willen; je bent zelf degene die met de positieve en negatieve gevolgen moet leven.

Een psychiatrische achtergrond is vaak niet zichtbaar en manifesteert zich bij ieder persoon op een eigen, unieke wijze. Openheid geven over je psychiatrische achtergrond kan nodig zijn om toegang te krijgen tot de ondersteuning die de onderwijsinstelling biedt aan studenten met psychiatrische beperking. Het kan bij openheid ook gaan over de beslissing om het aan andere studenten te vertellen, als je vriendschap met iemand sluit of als je met anderen moet samenwerken.

Helaas bestaan er nog veel mythes en is er verkeerde informatie over psychische ziekten. Openheid kan soms leiden tot stigmatisering, wat er toe leidt dat mensen je anders behandelen of de neiging hebben je te zien als je ziekte, in het bijzonder als ze zelf niemand kennen met een psychische ziekte.

Met andere woorden, er zitten voor- en nadelen aan het geven van openheid over je psychisch functioneren:

Voordelen:

- Het verkrijgen van aanpassingen, zoals aanpassingen van modules, faciliteiten en diensten
- Beter worden begrepen en eerder worden geaccepteerd
- Meer emotionele ondersteuning
- Meer interesse, zorg en begeleiding door onderwijzend personeel
- Verkrijgen van adequate acties in moeilijke situaties door onderwijzend personeel
- Verkrijgen van bestaande rechten
- Niet worden gezien als een moeilijke student
- Verkrijgen van advies en pleitbezorging

Nadelen:

- angst dat er niet voldoende steun zou zijn
- mensen kunnen zich bedreigd voelen door onwetendheid en persoonlijke ervaringen
- de belasting die je voelt om je handicap uit te leggen
- angst voor discriminatie
- bang voor afwijzing
- angst om buitengesloten te worden door je medestudenten
- onbegrip bij anderen over de impact van je handicap

Studeren met steunreeks

Je kunt ook besluiten het niet te vertellen omdat:

- je vindt dat je psychiatrische achtergrond geen invloed heeft op jouw studie en je daardoor geen extra ondersteuning nodig hebt
- je strategieën hebt ontwikkeld waarmee je je psychiatrische achtergrond kunt hanteren en openheid geven geen meerwaarde voor je heeft
- er al voldoende ondersteuning wordt geboden door de opleiding
- er een flexibel onderwijssysteem is waarmee jezelf kunt bepalen welke studieonderdelen je op dat moment het beste uitkomen.

Probeer voor jezelf een evenwicht te vinden tussen de voor- en nadelen van het geven van openheid, waarbij het goed is je af te vragen waarom je het wil vertellen, wat je doel is.

Het is belangrijk dat je je eigen mening vormt en zelf beslist wat het beste voor je is.

2. Wat wil je vertellen?

In iedere situatie, bij iedere persoon en op elk moment moet je je afvragen wat je wilt vertellen. Je kunt een "vast" verhaal hebben dat je iedere keer "afdraait", maar dat verhaal hoeft niet altijd adequaat te zijn.

Per situatie kan je je afvragen of je iets vertelt over:

- dat je een psychiatrische achtergrond of chronische ziekte hebt;
- aspecten van je psychiatrische achtergrond of chronische ziekte;

maar het kan ook betekenen dat je iemand iets vertelt omdat:

- je de persoon wil voorlichten over de psychiatrische achtergrond of chronische ziekte;
- je psychiatrische achtergrond of chronische ziekte invloed heeft op je studeren;
- je een bepaalde leerstijl hebt;
- je hem wil voorzien van informatie over je psychiatrische achtergrond of chronische ziekte;
- je met een andere student wil praten over je psychiatrische achtergrond of chronische ziekte

Het kan ook voorkomen dat iemand naar je verleden of naar je psychiatrische achtergrond vraagt, bijvoorbeeld een docent die naar je diagnose vraagt als je een verzoek om ondersteuning bij hem neerlegt. Wat moet je nu doen als student? Ook hierbij geldt weer dat je zelf bepaalt wat en hoeveel je vertelt over je situatie. Als je niet meer dan nodig kwijt wil, kan je bijvoorbeeld het volgende zeggen:

'De decaan heeft alle informatie. Ik vertel liever niet over de details van mijn problemen (alternatief: ik houd de details van mijn ziekte liever voor me), maar mijn handicap houdt in dat ik problemen heb met (benoem de studieactiviteit). De aanpassing of ondersteuning die mij hierbij erg helpt zijn (benoem de aanpassingen en/of ondersteuning). Ik zou graag met u willen overleggen hoe deze gerealiseerd kan worden'.

Leg je situatie uit zo uit dat je docent begrijpt hoe jouw beperkingen jouw studie beïnvloeden.

3. Aan wie wil je het vertellen?

Naast de beslissing of en wat je wilt vertellen is het ook goed je af te vragen aan wie je het wilt vertellen. Hieronder worden een aantal personen op een rijtje gezet waaraan je mogelijk openheid over je psychiatrische achtergrond wil geven:

- Als je voor je studie aanpassingen of ondersteuning nodig hebt dan zijn een decaan of studieloopbaanbegeleider de personen die zaken voor je kunnen regelen of als pleitbezorger voor je kunnen optreden.
- Ook bestaan er in een aantal onderwijsinstellingen speciale ondersteunende diensten voor studenten met beperkingen. De medewerkers die hier werken zijn gespecialiseerd in het regelen van aanpassingen en het bieden van ondersteuning.
- Het kan ook nodig zijn dat je je docent of studieloopbaanbegeleider op de hoogte stelt omdat de aanpassingen of ondersteuning die je nodig hebt te maken hebben met hun vak of studieonderdeel
- Medestudenten wil je mogelijk informeren zodat zij begrijpen waarom je speciale aanpassingen of ondersteuning krijgt en omdat ze je misschien zelf kunnen helpen
- Administratieve medewerkers, omdat ze je kunnen helpen bij het verkrijgen, invullen en/of versturen van de benodigde formulieren
- Een vertrouwenspersoon op school, omdat je graag je verhaal aan iemand kwijt wil of met wie je wilt praten omdat je vindt dat je op school wordt achtergesteld. Een dergelijke vertrouwenspersoon is onafhankelijk evenals een decaan en dat kan een veilig gevoel geven.
- Je huis- of flatgenoten als je met andere studenten een huis of studentenflat deelt, als ze bijvoorbeeld vragen stellen waarom je medicijnen gebruikt, waarom je zo vroeg naar bed gaat of als ze zien dat het niet zo goed met je gaat.

Bij het bepalen aan wie je het vertelt wil je graag weten of deze persoon vertrouwelijk met je informatie omgaat. Hierbij speelt ook je ervaringen met het geven van openheid een rol. Is je vertrouwen al een keer geschaad dan denk je twee keer na voordat je weer openheid geeft. Elders in deze brochure wordt hier nader op ingegaan.

4. Wanneer wil je het vertellen?

De meeste opleidingen duren een aantal jaren. In die periode kunnen zich verschillende veranderingen voordoen. Je komt in nieuwe situaties, ontmoet nieuwe mensen, er zijn veranderingen in je persoonlijke situatie, maar ook de werkdruk op school kan toenemen. In elke nieuwe situatie, zeker als deze van invloed is op je psychisch functioneren, kan je voor de beslissing komen te staan of je wel of niet openheid geeft over je psychiatrische achtergrond.

Een aantal van die situaties zetten we hieronder op een rijtje:

Voordat je je opleiding kiest

Je keuze voor een bepaalde opleiding kan afhankelijk zijn van de ondersteuning die men biedt aan studenten met psychiatrische achtergrond, zeker als je weet dat je psychiatrische achtergrond van invloed was op je eerdere studieprestaties en dat ondersteuning nodig is. Om te weten te komen of een opleiding onderwijskundige en persoonlijke ondersteuning biedt is het vaak nodig dat je openheid geeft over je psychiatrische achtergrond.

Als je ervoor kiest om openheid te geven omdat je ondersteuning nodig hebt bespreek deze ondersteuning dan zo vroeg mogelijk met je studieloopbaanbegeleider, je decaan of de medewerker van het steunpunt "Studie & Handicap". Het duurt namelijk meestal enige tijd voordat de gewenste aanpassing of ondersteuning is geregeld. Vroegtijdig om ondersteuning vragen kan ervoor zorgen dat je meer ontspannen aan je opleiding begint en kan een succesvolle start van je opleiding betekenen.

Studeren met steunreeks

Bij je aanmelding

Bij de meeste onderwijsinstellingen kan je op het aanmeldingsformulier aangeven of je een bepaalde chronische ziekte of handicap hebt en zo ja, of de opleiding daar rekening mee moet houden. Als je beide vragen met "ja" beantwoordt dan neemt een decaan of een medewerker van een steunpunt "Studie & Handicap" contact met je op om samen te bepalen welke ondersteuning of aanpassingen noodzakelijk zijn. Het is wettelijk niet toegestaan om deze informatie tegen je te gebruiken, maar is bedoeld om negatieve ervaringen op dit gebied te bespreken en daarbij naar oplossingen te zoeken voor je toekomstige studie.

Gedurende je opleiding

Gedurende je opleiding kunnen zich verschillende situaties voordoen waarin openheid geven over je psychiatrische achtergrond nodig kan zijn. Bijvoorbeeld als je aan een bepaald onderdeel van je studie begint, of in de volgende situaties:

- voor een bepaald tentamen (schriftelijk of mondeling)
- een bepaalde onderwijs- of didactische methode, bijvoorbeeld rollenspel, samenwerken in subgroep of hoorcollege
- als je nieuwe mensen ontmoet bij het begin van een nieuw studieonderdeel
- als je medestudenten ontmoet of als je ermee moet samenwerken
- wanneer je lid wordt van een studentenvereniging of sportclub
- als je nieuwe vrienden maakt

Als je een stage gaat volgen

Bij de meeste opleidingen is het volgen van een stage een vast onderdeel van de studie. Het volgen van een stage vraagt andere vaardigheden, kennis en houding dan het volgen van een opleiding op school. Je vervult meer de rol van werknemer en collega dan die van student. Het kan zijn dat je in die nieuwe rol andere aanpassingen en ondersteuning nodig hebt dan op school. Ook hier geldt weer: bepaal of je aanpassingen en/of ondersteuning nodig hebt en wat je aan wie wil vertellen over je psychiatrische achtergrond.

Er zijn dus vele momenten en situaties gedurende je studie waarop openheid geven op zijn plaats kan zijn. Het is en blijft echter je eigen keuze om te bepalen of het het goede moment is, de juiste situatie, de juiste persoon, en hoeveel informatie nodig is om te vertellen of hoeveel je wenst te vertellen.

5. Hoe vertel je het?

Het geven openheid over je psychiatrische achtergrond is niet een eenmalige aangelegenheid. Vaak moet je in iedere nieuwe situatie (wanneer) of bij ieder nieuw persoon die je ontmoet (wie) nadenken of en wat je vertelt over je psychiatrische achtergrond. Het is daarbij ook belangrijk hoe je het vertelt.

Ter voorbereiding op hoe je het vertelt als je aanpassingen en/of ondersteuning nodig hebt, kan je gebruik maken van de volgende punten:

- Ken jezelf en de handicap of ziekte die je hebt
- Leer zoveel als je kunt over je functioneren en wat bij jouw symptomen uitlokt c.q. stress veroorzaakt. Weet de werking en bijwerking van medicijnen en de effecten die ze op je hebben, en wat de invloed daarvan kan zijn op je studeren en studentenleven
- Stel vast wat je sterke punten zijn
- Bepaal bij welke punten je ondersteuning nodig hebt
- Denk vooruit en oefen wat en hoe je het gaat zeggen
- Heb kennis van de hulpbronnen die beschikbaar zijn
- Stel je op de hoogte van het gehandicaptenbeleid en geldende procedures van de opleiding
- Denk na over de vooroordelen die geuit kunnen worden en hoe je daarop kunt reageren
- Wees voorbereid op gevoelige vragen
- Bepaal voor een gesprek een tijdstip en plek die zowel jou als de ander het beste schikt
- Afhankelijk van je voorkeur kan je het gesprek telefonisch, per email of per korte brief inleiden
- Na de les als er andere studenten in de buurt zijn, of in de kantine zijn minder geschikte momenten of plaatsen

Als je het vertelt:

- Wees kort en bondig
- Leg een verband met je studie
- Wees assertief en enthousiast
- Wees op de hoogte van de opleidingseisen
- Beschrijf de manier waarop je het meest effectief leert
- Bespreek de aanpassingen en/of ondersteuning die je vraagt op basis van je handicap of medische toestand
- Beschrijf hoe je omgaat met problemen die men denkt te voorzien

Soms vindt je het moeilijk om open te zijn over je psychische problemen als je zelf nog worstelt met het accepteren van je situatie. Ook wanneer uitingen van je psychische problemen (zoals depressie, boosheid, angst, vrees of stress) op de voorgrond staan is het vaak moeilijker om openheid te geven over je achtergrond. In deze situaties is het goed om met iemand te overleggen die je vertrouwt en met hem/haar te bepalen of je het vertelt

Studeren met steunreeks

Vertrouwelijkheid

Belangrijk bij de afweging om wel of niet openheid te geven is dat er vertrouwelijk met je persoonlijke informatie wordt omgegaan. Als openheid nodig is voor je studie of voor ondersteuning, dan is het goed om te weten of de onderwijsinstelling beleid heeft ontwikkeld over het omgaan met vertrouwelijke informatie. Mogelijk wil je voordat je openheid geeft weten of er een dergelijk beleid bestaat.

Het is goed als je met de persoon aan wie je openheid geeft bespreekt wat jullie beiden onder vertrouwelijkheid verstaan. In de meeste situaties is het 'good practice' dat de decaan of een onderwijsmedewerker je om toestemming vraagt om informatie over je psychiatrische achtergrond door te geven aan andere medewerkers van de opleiding. Het is daarbij wederom belangrijk dat jezelf vaststelt hoe gemakkelijk je je daarbij voelt. In de meeste gevallen is het namelijk voldoende dat de decaan door jou op de hoogte is gesteld.

In geval je een gevaar voor jezelf of voor anderen vormt, en dit kan of wil je niet bespreken met je decaan of anderen, dan kan het gebeuren dat de decaan buiten jou om contact zoekt met anderen.

Als je openheid geeft aan een vriend of medestudent wil je er zeker van zijn dat hij begrijpt dat hij de informatie voor zichzelf houdt. Je moet daarom op een gegeven moment bepalen hoeveel vertrouwen je op dit punt in de ander hebt. Vertrouw hierbij ook op je intuïtie.

Discriminatie

Als je vindt dat je gediscrimineerd bent vanwege het geven van openheid over je handicap dan kan je daartegen protesteren. Je kunt daarvoor contact opnemen met:

- de decaan
- de vertrouwenspersoon van de onderwijsinstelling
- de studentenbond
- schoolraad
- de klachtencommissie van de onderwijsinstelling
- de Commissie Gelijke Behandeling

Deze laatste, de Commissie Gelijke Behandeling, geeft voorlichting over de Wet Gelijke Behandeling en de bijbehorende klachtenprocedure. De Wet Gelijke Behandeling op grond van handicap of chronische ziekte is op 1 december 2003 in werking getreden. De wet verbiedt onderwijsinstellingen (mbo, hbo, WO) om onterecht onderscheid te maken omdat iemand een handicap of chronische ziekte heeft. Alle vormen van lichamelijke, verstandelijke of psychische beperkingen vallen onder deze wet. De school moet voor doeltreffende aanpassingen zorgen. Als de aanpassingen voor een school redelijk zijn uit te voeren dan is de opleiding verplicht dat te doen. Meer informatie over de Wet Gelijke Behandeling is te vinden op www.cg-raad.nl

Studeren met steunreeks

Openheid over je psychiatrische achtergrond Werkblad 2

Instructies: Denk aan de situatie en bepaal wat je wilt vertellen.

- Denk aan:**
- a. Stel vast wat de situatie is
 - b. Bepaal wat je wilt vertellen

Bepaal wat je wilt vertellen

a. Stel vast wat de situatie is:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b. Bepaal wat je wilt vertellen:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Openheid over je psychiatrische achtergrond *Werkblad 3*

Instructies: Denk aan je eigen situatie en, om te kunnen beslissen hoe je het gaat vertellen, bepaal aan wie je het gaat vertellen.

Denk aan:

- Brainstorm relevante personen
- Selecteer de beste keuze

Bepaal aan wie je gaat vertellen

a. Brainstorm relevante personen:

b. Selecteer de beste keuze (en je redenen):

Studeren met steunreeks

Openheid over je psychiatrische achtergrond - Checklist -

Instructies: Scoor, nadat je openheid hebt gegeven over je handicap, de uitvoering van ieder van de handelingen en de daaraan gerelateerde stappen. Schrijf naast iedere handeling op wat je hebt gezegd. Bespreek zonnig de uitvoering met je begeleider of decaan.

Openheid over je psychiatrische achtergrond	Ja	Nee	Gedeeltelijk	Toelichting
1. Bepaal of je het wil vertellen				
a. Stel vast wat de voordelen zijn				
b. Stel vast wat de risico's zijn				
c. Vergelijk de voordelen en de nadelen met elkaar				
2. Bepaal aan wie je het gaat vertellen				
a. Brainstorm relevante personen				
b. Selecteer de beste keuze				
3. Bepaal wanneer je het gaat vertellen.				
a. Stel momenten vast				
b. Kies het beste moment				
4. Formuleer wat je gaat vertellen				
a. Omschrijf je sterke kanten				
b. Leg je handicap uit				

Verdere informatie

Interessante informatie over studeren met een (psychische) handicap is te vinden op de volgende websites:

www.begeleiders.nl

www.handicap-studie.nl

www.cg-raad.nl

Bronnen

Bij het samenstellen van deze brochure is gebruik gemaakt van de volgende brochures:

- **Gelijk = gelijk,**
brochure over de Wet Gelijke Behandeling van de Chronisch zieken en Gehandicapten Raad Nederland (CG-Raad)
- **Equity and Diversity.**
National Regional Disability Liaison Officer Initiative (NRDLOI) project / UniAbility. University of South Australia.
- **Choosing your path.**
Disclosure: It's a Personal Decision. National Network of Regional Disability Liaison Officers & Disability Coordination Officers. University of Western Sydney and the University of Ballarat, 2003.

Studeren met steunreeks

Publicaties project "Studeren met steun"

In het kader van het Impuls 2004-project van het Experisecentrum 'Handicap + Studie' zijn door het Lectoraat Rehabilitatie van de Hanzehogeschool Groningen diverse producten en diensten ontwikkeld. Titels in deze Studeren met steun reeks voor studenten met een psychische handicap zijn:

1. **Succesvol studeren met psychiatrische problematiek.**
Ervaringen van studenten
2. **Succesvol studeren met ADHD**
3. **Succesvol studeren met een borderline persoonlijkheidsstoornis**
4. **Succesvol studeren met een eetstoornis**
5. **Succesvol studeren met schizofrenie**
6. **Succesvol studeren met een stemmingsstoornis**
7. **"Vertel ik het wel of vertel ik het niet".**
Openheid over je psychiatrische achtergrond
8. **"Wanneer het me teveel wordt".**
Omgaan met stress
9. **"Hoe trek ik op tijd aan de bel?".**
Om ondersteuning vragen
10. **"Wie past zich aan?".**
Om aanpassingen vragen
11. **"Hoe kan ik adequaat reageren?".**
Op feedback reageren
- 12a. **"Met onderlinge steun studeren".**
Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van een lotgenotengroep
- 12b. **"Met onderlinge steun studeren".**
Onderzoeksrapport
13. **"Waar kan ik terecht?".**
Wegwijzer voor studenten met psychische problemen en handicaps in Groningen
14. **"Hoe herken ik dat studenten psychische problemen hebben?".**
Workshop voor onderwijskundig personeel
15. **"Wat voor ondersteuning hebben studenten met een psychische handicap nodig?".**
Workshop voor onderwijskundig personeel

Colofon

De reeks *Studeren met steun* is een uitgave van het Lectoraat Rehabilitatie van de Hanzehogeschool Groningen. De reeks is ontwikkeld in het kader van het project 'Studeren met steun', een samenwerkingsproject van het Lectoraat Rehabilitatie van de Hanzehogeschool Groningen, de afdeling Cenzor van de GGz Groningen en de Stichting Rehabilitatie '92 te Rotterdam. Het project is uitgevoerd dankzij financiële steun van het Impuls 2004 project van het Expertisecentrum Handicap + Studie te Utrecht.

Projectleiding

Lies Korevaar

Projectmedewerkers

Hanny van Asdonck
Peter van der Ende
Eddy Hofman
José Schotanus
Cees Witsenburg

Klankbordgroep

Ties Onvlee, decaan Hanzehogeschool Groningen
Peter Tjeerdsma, decaan Hanzehogeschool Groningen
Pieter de Boer, Werkgroep Struikelblok, Groninger Studentenbond
Jurjen Wierda, Werkgroep Struikelblok, Groninger Studentenbond
Alfred Kooistra, voorzitter GGz-platform Groningen

Ontwerp en lay-out

Sandra Jonge Poerink - GSC

Druk

Grafisch Centrum HG

Informatie

Hanzehogeschool Groningen
Lectoraat Rehabilitatie
E-mail: lectoraatrehabilitatie@org.hanze.nl
Website: www.hanze.nl/rehabilitatie
Telefoon: (050) 595 33 77

Deze brochure is tot stand gebracht door:

Hanzehogeschool Groningen

**Lectoraat
Rehabilitatie**

GGz Groningen

GGz Groningen

Cenzor

Stichting

Rehabilitatie '92

Impuls 2004

